

ՎԱՋԳԵՆ Ս. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄԵՐ ՀԱՐԱՋԱՏ ԼԵՋՈՒՆ

«Թող բարձր և խոնարհ հեշե հայ լեզուն ամենուրեք»: («Էջմիածին» ամսաթերթ)

Հայ գաղթաշարժի ամենալուրջ ուշադրության արժանի հոգված մը լույս տեսավ մեր Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին»-ի մարտ-ապրիլ 1949-ի համարին մեջ, «Մի ծանրակշիռ խնդրի շուրջ» խորագրով, հայ լեզուն գաղութներու մեջ կենդանի պահելու անհրաժեշտության վերաբերյալ, Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանի «Հայաստանյայց Եկեղեցի» հանդեսին մեջ, 1948 թվի հոգվածի մը հրատարակության առթիվ:

Տրված ըլլալով խնդրույն կենսական կարևորությունը Միյուտքի հայության համար, և որովհետև վերջերս Նորեն մասնույի նյութ դարձավ այս հարցը, Ամերիկայի Առաջնորդ Գեր. Տիրան Եպիսկոպոսի հայտարարության առթիվ, որ ի միջի այլոց իբր օրինակ բերած է նաև ուսմանահայության պարագան, պարտք կզգանք թուղթին հանձնելու քանի մը ճշտումներ և դատումներ, հայ լեզուն արտասահմանի մեջ կենդանի պահելու նվիրական գործին նկատմամբ:

Ռումանահայ գաղութը ևս մտահոգված է մայրենի լեզվի պահպանման խնդրով, մանավանդ տր իր աչքին առջև տեսի Տիրան Սրբազան Հոր ակնարկած հին ուսմանահայության— Անիի գաղթականության— տխուր պատմությունը, որ թեև մինչև 80—100 տարի առջ քանի մը տասնյակ հազարներու հասնող ժողովուրդ մը կկազմեր, իր եկեղեցիներով, կապլածներով, նշարկութային-բարոյական հաստատություններով, սակայն վերջին հարյուրամյակի ընթացքին այդ ժողովուրդը ուժացավ, հալեցավ և կորսվեցավ: Այսօր կգտնենք միայն անոնց մնացորդները — քանի մը հարյուր հոգի, ցրված երկուստայակ մը քաղաքներու մեջ— որոնք խառնվին հայ ծագում ունենալու գիտակցություն ունին և ինքզինքնին կկոչեն «գիտակցորդական ուսմաններ», որոշ կապ պահելով մեր Եկեղեցիին հետ:

Ակնհերև է սակայն թե, եթե Ռումանիո մեջ չլիներ ներկայությունը նոր թրքահայ գաղթականության, այդ հին հայության մնացորդներն ալ կորսված կըլլային ատենց հետքի:

Մոլդավիո երբեմնի հայաշատ կեդրոններու մեր տասնյակ եկեղեցիները, մանքերը, եկեղեցիներու շենքերը—այսօր պրեթե դատարկ և անկենդան—միտակ վկաններն են հին հայության անցյալ փառքին: Մնացյալը խոր լուռություն է...

Պատմությունը մեզի կտվեցնե, թե այս իրողության պատճառներն գլխավորներն հետևյալներն են.

ա. Մայր երկրի, հայ հայրենիքի հետ կենդանի կապի պակասը.

բ. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին բաժնվիլը կամ անոր հետ սերտ հարաբերությանց պակասը.

գ. Հայ լեզվի կորուստը:

Լեհաստանի և Տրանսիլվանիո հոծ թվով հայությունը իր հոգին, իր լեզուն և դիմագծությունը կորսնցուց իբրև ուղղակի հետևյալնք Մայր Աթոռին, Հայաստանյայց Եկեղեցիին բաժնվելուն և պապական անհարգատ եկեղեցիին գիրկը իյնալուն:

Հայ Եկեղեցին և ժողովուրդը երբ կտրեցին կապերը Մայր Երկրին և Մայր Աթոռին, այլևս անգոր դարձան պահելու հայ ժողովրդի ազգային ինքնությունությունը:

Պապական եկեղեցին իր սխալ հասկացած համաքրիստոնեական միություն ստեղծելու կոսմոպոլիտ գաղափարախոսությամբ, սպանեց մեր ժողովրդի ազգային ոգին:

Մոլդավիո և Բուրովիայի հայությունը դիմադրեց 19-րդ դարու դավանափոխության հոսանքին և մնաց հավատարիմ Ս. Էջմիածնին: Այս կերպով ան պահեց իր ինքնությունը, իր լեզուն և մշակույթը մինչև գրեթե 19-րդ դարու վերջերս: Սակայն ինչ ինչ պատճառներու բերմամբ, այդ շրջանին չկրցավ իր կապը պահպանել Մայր Աթոռի հետ, չունեցավ թեմակալ առաջնորդներ,— թեև բոլոր եկեղեցիները շին և պարծառ վիճակի մեջ եղան միշտ, քաղմաթիվ քահանաներով,— չկրցավ պահել իր վարժարանները, չկրցավ մանավանդ կենդանի պահել մայրենի լեզուն և կորսնցուց իր ազգային դիմագիծը:

Արդ, եթե կկամենանք որ մեր այսօրվան գաղութները նույն վախճանը չունենան, ամեն գնով և բոլոր միջոցներով պետք է պահպանենք հայ լեզվի կենդանի գործածությունը Հայաստանյայց Եկեղեցի մեջ և եկեղեցիին դուրս մեր առօրյա կյանքին մեջ, հայկական հայրենասիրության ոգիով առաջնորդված:

Հետո մեզմե այն մոլորությունը, թե առանց հայ լեզվի կրթանք հայությունը կենդանի պահել միայն կրոնքով ու եկեղեցական պաշտամունքով:

Ժողովուրդի մը կյանքին մեջ, լեզուն լոկ

«Իբր անդրուվար ծառայող» գոյություն մը չէ: Լեզուն կենդանի մարմին մըն է, — օրգանիզմ մը, — ժողովուրդի հույզերն և մտածումներն ծնած, զարգացած ու ծաղկած, ան մշտապես կենդանության և աճման մեջ գտնվող և ինքն ալ իր կարգին այդ ժողովուրդին յուրահատուկ զգայնությունը, մտածելու կերպը, հոգեկան նկարագիրը պահելու պաշտոնն ունեցող կենդանի ումն է:

Ամեն անհատ կզգա ու կմտածե այն լեզվով, զոր կխոսի իբր մայրենի լեզուն Ամեն անհատ իր ազգակիցներու հետ կրնա հասկըցվի մանավանդ մայրենի լեզվով:

Հոգին, գիտակցությունը անկախ չեն խոսված լեզվին: Այս վերջինը իր դրոշմը, իր գույնը, իր կազմապարները, իր շունչը կպարտադրե մտածումին և զգացումին:

Լեզուն ժողովուրդի մը հոգեծին որդին է, որ հաստատության հասնելով, իր ծնողը կպահանջ, կպահպանե և կառաջնորդե:

Հայաստանյայց Եկեղեցին անշուշտ որ գաղութներուն մեջ վճռական դեր ունի հայապահպանման գործին մեջ, պայմանով անկախ, որ հայ լեզուն կենդանի պահվի անոր մեջ և անոր կողքին: Վասնզի եթե լեզուն մոռցվի, ինքը Եկեղեցին ալ կուծանա, անարյուն իրականության կվերածվի ազգային տեսակետի: Առանց մայրենի լեզվի, հայ հավատացյալը անխուսափելի կերպով կկորսնցնե իր հայտ հոգին, ազգային ուրույն դիմագիծը ու ինքնուրույնությունը:

Լեզուն հավիտենական ճշմարտությունն է, կենդանի ուժ և արժեք ան իմաստով որ կապահովե ժողովուրդի հավիտենականությունը:

Մանուկ է բոլորին, թե ի՞նչպես. Ֆրանսահիբ հպարտությամբ կրսեն. «Ֆրանսան» այդ օրանսերեն լեզուն է:

Լեզուն կենդանի իրականություն մըն է, որ կյանք կառնե ժողովուրդին և կյանք կուտ անոր. այդ, ան կրնա մեռնիլ, բայց իր նետ կթաղե և այդ ժողովուրդը որպես ազգային ամբողջություն, կթաղե նաև անոր ճշմարտությունը:

Եթե Ն. դարու մեր երջանկահիշատակ Խանիք հայ Եկեղեցիին շտախն սեփական եղաւ, քիչ ու գրականություն, մեր Եկեղեցին վստահաբար շատոնց ի վեր կորսնցնուցած կըլլար իր ազգային նկարագիրը, իր անկախությունը և իր գոյությունը իսկ:

Ահա թե ի՞նչ կզր ան մասին մեր վեպիստ Հայրապետը, «Հայոց Եկեղեցին» որվածին մեջ. «Հայ Եկեղեցին, որ քի առաջնական ծագմամբ ինքնազգային է, դարձաւ կոտորակապիս ազգային, երբ Ներսէս

Մեծի որդին՝ Սահակ կաթողիկոս և Մեսրոբ Մաշտոց հայ տառերը հնարեցին, Ս. Գիրքը հայերենի թարգմանեցին և հետզհետ ստեղծվեցաւ Ն. դարի հայ կլասիկ գրականությունը: Այդ օրվանից հայ լեզվի և Հայ Եկեղեցու ուղիները միահյուսվեցին և նրանք համընթաց քայլեցին»:

Խորքին մեջ ժողովուրդը, հայրենիք, սեփական լեզու և մշակույթ մեկ անբաժանելի ամբողջություն կկազմեն, կարելի չէ երկար ժամանակ մեկը պահել առանց մյուսին: Ամեն ժողովուրդ այն չափով է ժողովուրդ, ինչ չափով որ ան ունի սեփական երկիր, սեփական լեզու, մշակույթ և ինքնավար հավաքական կյանք:

Երջանկությունն է մեզ բոլորիս համար հաստատել թե այսօր, երկար ու մտալ ալեկոծ պատմության մը հորձանքներն վերապես աղաղակաբար հայ ժողովուրդը, իր նորաստեղծ, հարազատ պետության՝ Սովետական Հայաստանի մեջ, վերադառնալ է և ամուր կերպով հաստատած իր ազգային կյանքի ու զարգացման բոլոր հիմնական պայմանները:

Հայ ժողովուրդը փրկված է այլևս, կմնա Սփյուռքի մեջ ցրված մեր ժողովուրդի զավակներու պահպանման և փրկության հարցը:

Տարակույս պես չէ ունենալ, թե Մայր Հայրենիքն դուրս, գաղութային պայմաններու մեջ, անվճար է հայր հայ պահել տեմակամորեն և յրիվ կերպով, սակայն մինչև մեր ժողովուրդի ամբողջական վերադարձը դեպի Մայր Հայրենիք, բոլորիս սեպուհ պարտականությունն է մեր Եկեղեցիներու կողքին հիմնել հայրենասիրական մշակութային հաստատություններ և մեր նախահայրերու հավատքին հետ միասին և նույն սրբություն զգացումով պահել ու ապրեցնել մեր մայրենի մեծասքանչ լեզուն, զոր նախորի Զարբան արդար հպարտությամբ կկոչե, «Հերոսական լեզունների հերոս երբայր, հայոց լեզու»:

Այսօր մանավանդ, երբ հայ ժողովուրդը իր վերածնած, հասակ նետող և օրեօր աճող սեփական Հայրենիքը ունի, սովետական մեծ ու ազատ եղբայրության աշխարհի մեջ, Սփյուռքի մեջ հայ լեզուն, հայ հոգին, հայ հայրենասիրությունը կենդանի ու վառ պահելու նվիրական գործը Հայ Եկեղեցիին ու անոր բոլոր սպասավորներուն թե՛ պատմական սեպուհ պարտականությունն է և թե՛ անոնց ազնիվ հպարտությունը:

(«Հայաստանյան Ճակատ»):